

Jätteen jäljillä

8.11.2022 / [Olli Pyyhtinen](#), [Niina Uusitalo](#), [Ulla-Maija Sutinen](#), [Stylianos Zavos](#) ja [Alma Onali](#) / [Artikkelit](#), [Politiikasta-Akatemia](#) / [kierrätys](#), [politiikka](#), [Suomi](#) / 5 minuutiksi luettavaa

Mitä roskille tapahtuu sen jälkeen, kun heitämme ne pois? Uudet tutkimushankkeet pyrkivät selvittämään, miten elämämme kietoutuu jätteisiin ja mitä tuottamamme jäte kertoo yhteiskunnasta.

Viime vuosina suosiotaan kasvattanut [kiertotalousajattelu](#) muuttaa suhtautumistamme jätteeseen. Kun aiemmin jäte miellettiin hyödyttömäksi aineeksi, josta halutaan hankkiutua eroon, nykyään se kutsuu ennen kaikkea käyttöön ja hyödyntämiseen.

Kiertotalousmalli haastaa lineaarisen talouden toimintatavan, jossa tuotteet valmistetaan, käytetään ja lopuksi heitetään pois. Kiertotalous pyrkii resurssitehokkuuteen pitämällä materiaalit kierrossa mahdollisimman pitkään.

Siinä missä aiemmat jätehallinnan tavat pyrkivät eliminoimaan tuotetun jättemateriaalin kaikessa häiritsevyydessään esimerkiksi hautaamalla sen kaatopaikoille, kiertotalousajattelu pyrkii kieltämään ajatuksen jätteestä kokonaan. Sen kuvittelema tulevaisuuden maailma on maailma vailla jätettä – sellainen, jossa materiaalit ja energiat vain kiertävät riittävän tehokkaasti yhteiskunnassa.

Jätteen kategoria on erottamaton osa ihmisenä olemista, sillä ihmistoiminta tuottaa väistämättä jätettä. Hylkäämämme esineet ja materiaalit, ja suhteemme niihin kertoo, keitä olemme ja millaisessa yhteiskunnassa elämme.

Tampereen yliopistossa tänä syksynä käynnistyneet [WasteMatters](#)– (ERC) ja [DECAY](#)-hankkeet (Suomen Akatemia) haastavat ajatuksen jätteestä resurssina ja hallittavana objektina. Jäte käsitteellistetään hankkeissa ranskalaisfilosofi ja -kirjailija [Georges Bataillea](#) seuraten ylijäämäksi, yhteiskunnan ja talouden kirotuksi osaksi, joka ei alistu jäännöksettä hyötyperiaatteelle.

Samalla kun jäte kiertää yhteiskunnassa ja taloudessa, jätteen olemassaolo tekee näkyväksi sen, etteivät materiaalit kierrä suljetussa kehässä. Se osoittaa, että hukka, vuodot ja ylimäärä ovat vääjäämätön osa niin taloutta kuin yhteiskunnan järjestystä.

Jätteen kategoria on erottamaton osa ihmisenä olemista, sillä ihmistoiminta tuottaa väistämättä jätettä. Hylkäämämme esineet ja materiaalit, ja suhteemme niihin kertoo, keitä olemme ja millaisessa yhteiskunnassa elämme.

Jätteen ontologiaa tutkimassa

Monilla tieteenaloilla on kiinnostusta jätteisiin esimerkiksi kierrättämisen tehostamisen, jätteen vähentämisen ja kiertotalouden edistämisen näkökulmista. Harvoin jätettä on kuitenkaan tarkasteltu ontologisesti, olemassaolon tasolla.

Tämä tarkoittaa huomion kiinnittämistä siihen, miten asioista tulee jätettä, mitä jäte tekee ihmisille ja yhteiskunnalle, miten jätteen kanssa eletään ja millaisia suhteita, toimijuuksia ja kokoonpanoja siihen liittyy. Hankkeissa tutkitaan näitä kysymyksiä etnografisesti seuraamalla jätevirtoja ja -käytäntöjä.

Jäte ei ole tutkimushankkeissa pelkkä tutkimuksen kohde vaan myös jotakin, jonka kanssa ajatellaan.

Etnografisen tutkimuksen keskiössä on perinteisesti ollut ihminen. Jo menetelmän nimen kreikkalainen juuri *ethnos* viittaa kansaan. Viime aikoina etnografiassa on kuitenkin alettu huomioida enenevässä määrin myös ihmisen yhteenkietoutuneisuus moniin ei-inhimillisiin tekijöihin. Niin kutsutussa “monilajisessa etnografiassa” on esimerkiksi kiinnitetty huomiota eläimiin ja kasveihin ja haastettu ajatusta ihmisten erityislaadusta.

WasteMatters- ja DECAY-hankkeissa kehitetään enemmän-kuin-inhimillistä etnografiaa, joka kääntää ympäri näkökulman jätteestä passiivisena ihmisen muokkauskohteena tai toiminnan lopputuloksena.

[Uusmaterialismin](#) ja [posthumanismin](#) kaltaisista ihmiskeskeisyyden ylittävistä näkökulmista ammentaen hankkeissa pyritään kehittämään konkreettisia empiirisiä työkaluja, joiden avulla jätettä voi tarkastella aktiivisena, yhteiskuntaa ja ihmistä muokkaavana toimijana. Näin ollen jäte ei ole tutkimushankkeissa pelkkä tutkimuksen kohde vaan myös jotakin, jonka kanssa ajatellaan.

Aistien ja ajan näkökulmia jätteisiin

Ihmiset elävät arjessaan monin tavoin kosketuksissa jätteeseen, vaikka teollistuneissa yhteiskunnissa jäte onnistutaan usein järjestämään pois näkyvistä ja karkottamaan aistien ulottumattomiin.

Jätteen aistiminen ja ruumiillinen kohtaaminen avaa hedelmällisen näkökulman arkisen jättesuhteemme tarkasteluun. Jätteiden hajut, visuaaliset ärsykkeet ja tekstuurit herättävät ihmisissä monenlaisia tunteita – paitsi ahdistusta, inhoa ja syyllisyyttä myös ylpeyttä tunnollisesta lajittelusta ja kierrättämisestä – ajatuksia ja toimintaa. Jätteen aistimisen ja sen edellyttämien arkisten tekojen tutkiminen voikin palauttaa jätteen tietoisuuteen sotkuisena, häiritsevänä ja välttämättömänä osana kulutusyhteiskuntaa, jonka kanssa on opittava elämään.

Jätteen siivoaminen aistien ulottumattomiin saa myös globaalin ulottuvuuden: länsimaiden jätteet päätyvät saastuttamaan ja kuormittamaan kehittyvien maiden luontoa ja yhteiskuntajärjestelmiä.

Vallitseva tehokas jätehallinnan infrastruktuuri tekee mahdolliseksi karkottaa jätteen häiritsevä olemassaolo nopeasti pois mielestä ja myös ummistaa silmät omalta osallisuudelta yhteiskunnan jäteongelman syntyyn. Julkisessa mielikuvituksessa jätteen siivoamista näkymättömiin on pidetty jopa kehittyneen ja sivistyneen yhteiskunnan tunnusmerkkinä, ja vastaavasti jätteen kasautuminen kaduille on näyttäytynyt ilmentymänä julkisen vallan epäonnistumisesta.

Jätteen siivoaminen aistien ulottumattomiin saa myös globaalin ulottuvuuden: länsimaiden jätteet päätyvät saastuttamaan ja kuormittamaan [kehittyvien maiden](#) luontoa ja yhteiskuntajärjestelmiä. Ilmiötä on kutsuttu provosoivasti myös [jätekolonialismiksi](#), millä tarkoitetaan prosesseja, joilla valtio tai yhteisön alistaa toisen yhteisön valtaansa ja käyttää sitä hyväkseen kippaamalla sinne jätteensä.

Jäte tarjoaa myös mielenkiintoisen tulokulman toimintamme ajallisiin vaikutuksiin ja jälkiin. Siinä missä orgaaninen jäte maatu suhteellisen lyhyen ajan kuluessa, toiset jätelajit kuten muovi eivät katoa yhden ihmiselämän aikana, osa jätteistä puolestaan ei käytännössä koskaan.

WasteMatters-hankkeessa tutkitaan ruokahävikin, muovijätteen ja jätteenpolttotuhkan lisäksi myös ydinjätettä, jonka ajallinen perspektiivi ylittää käytännön käsityskykymme rajat: ydinjätteen loppusijoituspaikkojen on pidettävä jäte turvassa jopa 100 000 vuotta. Tämä on pakottanut kehittämään [Eurajoen Onkalon](#) kaltaisia uusia, innovatiivisia loppusijoituspaikkoja, olkoonkin että jätteen hautaaminen on lopulta melko vanhakantainen keino hallita jätettä.

Monitieteinen tutkimusryhmä jäljittää jätettä

Hankkeita toteuttaa monitieteinen kansainvälinen tutkimusryhmä, jonka jäsenillä on laaja-alaista asiantuntemusta esimerkiksi teoriaosaamisesta visuaalisiin tutkimusmenetelmiin, haastattelemiseen, etnografiseen kenttätööhön ja luoviin tieteellisen kirjoittamisen käytäntöihin. Ryhmän jäsenet ovat aiemmin tutkineet myös esimerkiksi ruokahävikkiä ja muovijätettä.

Tutkimusryhmän tukena toimii lisäksi moninainen tutkijayhteistyöverkosto, johon kuuluu niin teoriaan, menetelmiin kuin jätteen empiiriseen tutkimukseen paneutuneita, kansainvälisesti tunnustettuja tutkijoita ympäri maailmaa.

Hankkeet pyrkivät kehittämään menetelmällisiä työkaluja materiaalin huomioimiseen yhteiskuntatieteellisessä ja humanistisessa tutkimuksessa sekä luomaan uutta teoreettista ymmärrystä yhteiskunnasta ja sen tilallisista ja ajallisista mittakaavoista jätteen näkökulmasta.

Käytännössä kenttätyö tarkoittaa muun muassa jätteiden kierrätyksen ja jätteen kanssa elämisen seuraamista kodeissa, jätöpäiväkirjojen keräämistä, ihmisten haastattelemista, aistimellista yhteenkietoutumista jätteeseen, jätteen liikkeiden seuraamista paikasta toiseen sekä kierrätyskeskusten, biokaasulaitosten, jätteenpolttolaitosten ja ydinjätteen säilytyspaikkojen prosessien havainnointia ja kuvaamista.

Näiden empiiristen jätteenkohtaamisten kautta hankkeet pyrkivät kunnianhimoisiin tavoitteisiin: kehittämään menetelmällisiä työkaluja materiaalin huomioimiseen yhteiskuntatieteellisessä ja humanistisessa tutkimuksessa sekä luomaan uutta teoreettista ymmärrystä yhteiskunnasta ja sen tilallisista ja ajallisista mittakaavoista jätteen näkökulmasta.

Professori Olli Pyyhtinen johtaa ERC:n rahoittamaa WasteMatters- ja Suomen Akatemian rahoittamaa DECAY-hankkeita. Häntä kiinnostaa, miten muodostumme ihmisinä moninkertaisissa altistumisissa ulkopuolelle ja vieraudelle. Tämä kiehtoo häntä myös jätteessä, josta emme pysty vapautumaan lopullisesti emmekä myöskään ottamaan sitä täydellisesti haltuun.

Niina Uusitalo toimii tutkijatohtorina Suomen Akatemian rahoittamassa DECAY-hankkeessa. Hän on kiinnostunut jätteen visuaalisuudesta, eläinten ja ihmisten yhteenkietoutuneista jättesuhteista sekä jätteen kehollisesta aistimisesta.

Ulla-Maija Sutinen työskentelee tutkijatohtorina ja koordinaattorina ERC:n rahoittamassa WasteMatters-hankkeessa. Hänen mielenkiintonsa kohteita ovat jäte ihmisten jokapäiväisessä elämässä ja kotona tapahtuvat arkiset käytänteet jätteen ympärillä.

Stylios Zavos työskentelee tutkijatohtorina ERC:n rahoittamassa WasteMatters-hankkeessa. Hän on kiinnostunut affektiivisista ja yhteiskunnan reuna-alueille sijoittuvista yhteenkietoutumisista ihmisten ja jätteen välillä.

Alma Onali työskentelee väitöskirjatutkijana ERC:n rahoittamassa WasteMatters-hankkeessa. Hän on kiinnostunut jättesuhteen materiaalkulttuurisesta rakentumisesta ja siitä, kuinka ihmisyyden ja jäte kietoutuvat yhteen. Erityisesti Onalia kiinnostaa ihmisen ja muovin ristiriitainen suhde.

Artikkeli on osa [Politiikasta-Akatemia-juttusarjaa](#). Lisätietoa hankkeista löytyy niiden verkkosivuilta: [WasteMatters](#) ja [DECAY](#).